

ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОЇ ДИСКУСІЇ СТУДЕНТІВ ІНЖЕНЕРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Сімкова І.О., канд. пед. наук (Київ)

У статті розглянуто лінгвістичні особливості професійно орієнтованої дискусії студентів інженерних спеціальностей. Виділено лінгвістичні особливості, які відіграють головну роль на інформативно-підготовчому етапі при відборі навчального матеріалу. Проаналізовано принципи відбору професійно орієнтованих ситуацій і використання мовних кліше й фразеологізмів під час навчання дискусії.

Ключові слова: лінгвістичні особливості, студенти інженерних спеціальностей, професійно орієнтована дискусія.

Симкова И.О. В статье рассматриваются лингвистические особенности профессионально направленной дискуссии студентов инженерных специальностей. Выделены лингвистические особенности, которые играют важную роль на информативно-подготовительном этапе во время отбора учебного материала. Проанализировано принципы отбора профессионально направленных ситуаций и использования языковых клише и фразеологизмов при обучении дискуссии.

Ключевые слова: лингвистические особенности, студенты инженерных специальностей, профессионально направленная дискуссия.

Simkova I.O. The article analyses the professional discussion linguistic features for engineering students. The linguistic features playing an important role on the preparation stage during the learning material selection are defined. The selection principles of professional situations, principles of language clichés and usage of parasitological units during discussion teaching were analysed.

Key words: linguistic features, engineering students, professional discussion.

Під час реалізації акту іншомовного спілкування велику роль відіграють психологічні, лінгвістичні та екстралінгвістичні засоби.

Дискусія є двостороннім процесом у результаті якого відбувається обмін не фразами, реченнями і текстами, а мовленнєвими актами і дискурсами, які взаємодіють один з один. Таким чином, успішність і результативність професійно орієнтованої дискусії (ПОД) залежить від правильності мовного оформлення, логічності викладення думок, відповідності змісту висловлювання професійній ситуації, різноманітності структур, які використовуються. Щоб вести дискусію

без зайвих витрат енергії, в дію повинен бути введений мовленнєвий механізм, який складається з механізмів оперування і механізмів оформлення. На обидва механізми при навчанні ПОД впливають психологічні, психолінгвістичні, соціолінгвістичні та лінгвістичні чинники. Кожний з них є головним на певному етапі навчання ПОД.

Психолінгвістичні засоби стосуються усіх трьох етапів (інформативно-підготовчого, ситуативно-дискусійного і констатуючо-інтерпретаційного) оскільки вони впливають на процеси мислення, дії і операції, що відбуваються під час аудіювання і говоріння, двох складників діалогічного мовлення.

Психологічні засоби є головними на ситуативно-дискусійному етапі й впливають на аргументацію та власне реалізацію дискусії, а також при виборі керівника дискусії.

Лінгвістичні й екстралінгвістичні засоби відіграють головну роль на інформативно-підготовчому етапі при відборі навчального матеріалу.

Метою цієї статті є дослідження лінгвістичних особливостей професійно орієнтованої дискусії студентів інженерних спеціальностей (ІС), що передбачає вирішення таких **завдань**: виділити лінгвістичні особливості ПОД; надати визначення відібраним лінгвістичним особливостям; проаналізувати принципи їх використання під час навчання ПОД.

Дослідивши низку робіт зарубіжних і вітчизняних лінгвістів (К. Я. Авербух; И. С. Алексеева; И. В. Арнольд; Л. С. Бархударов; Е. В. Бреус; С. Влахов; П. Я. Гальперин; Р. П. Зорівчак; Р. К. Миньяр-Белоручев; Я. И. Рецкер; Г. Н. Скляревская; J. Aitchison; R. Jakobson; С. Kerbrat-Orecchioni; I. V. Korunets; E. Sapir) ми виділили наступні лінгвістичні особливості притаманні ПОД студентів ІС:

- 1) ситуативність – співвіднесеність в ній мовних і немовних знаків [8; 22];
- 2) використання мовних кліше – взаємодія готових і неготових (тих, що конструюються) знаків [8; 16; 23];
- 3) фразеологічність – наявність або відсутність знаків переосмислення [13];

4) еліптичність – наявність в ній повних і скорочених конструкцій [7];

5) стилістична диференційованість – віднесеність знаків до визначених соціально-стилістичних категорій [5; 21].

Усі дані властивості взаємопов'язані у реальному акті спілкування, кожна з них є необхідною і додає висловлюванню закінченості й цілеспрямованості.

Відомо, що будь-який мовленнєвий акт здійснюється в контексті певної ситуації в рамках однієї із сфер діяльності і організації суспільного життя. Вибір сфери, до діяльності в якій мають бути підготовлені студенти ІС, має першочергове значення для подальшого відбору ситуацій, цілей, завдань, предметів мовлення і текстів для навчальних та контрольних матеріалів і видів роботи. Потрібно пам'ятати про мотиваційне значення вибору сфери, яка повинна бути близькою сьогоднішнім професійним інтересам студентів і корисною для них у майбутній професійній діяльності. Згідно теми нашої статті нас цікавить професійна сфера, в якій суб'єкт навчання виконує свої посадові і професійні обов'язки.

Численні ситуації охоплюють біль ніж одну сферу. Для студентів ІС публічна і професійна сфера значною мірою співпадають. В публічній сфері суб'єкт навчання діє як член загальної спільноти або організації й виконує різноманітні види діяльності з різними цілями. Тому публічна сфера з усім, що охоплює суспільні та адміністративні інтеракції і трансакції є відкритою для інших сфер [12: 45].

У кожній сфері діяльності виникають різні ситуації. Ситуація – це сукупність обставин і відносин, що відбиваються в акті спілкування і надають їй значущості. Вона впливає на добір мовних засобів, утворюючи ситуацію мовлення [9: 19-25]. Комунікативні ситуації в професійній сфері передбачають цілий набір тем, що диференціюються в залежності від посади комунікантів, робочих подій, документів тощо. Однак в цілому тематичний комплекс в цій сфері завжди буде пов'язано із виробничою діяльністю. Мовлення в даній сфері є

засобом досягнення немовної практичної мети – організації якоїсь справи, досягнення взаєморозуміння, вирішення питання тощо.

Ситуації спілкування у професійній сфері можна описати за такими параметрами:

- *місце і час*, де/коли вони відбуваються;
- *установи або організації*, структури та заходи яких контролюють більшість з того, що відбувається;
- *дійові особи*, у їх відповідних соціальних/професійних ролях;
- *об'єкти* (живі та неживі) навколишнього середовища;
- *операції*, що виконують дійові особи;
- *тексти*, що зустрічаються у межах ситуації [12: 51-52].

Наприклад, в рамках професійної сфери, відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій (ЗЄР) і навчально-робочих програм студентів ІС, для навчання дискусії студентів спеціальності «енергоменеджмент», були визначені наступні теми:

1. Global Market for Energy Efficiency.
2. Partnership for Energy Efficiency.
3. Energy Saving Technologies.
4. New Energy Technologies.

Найвідомішою класифікацією в будь-якій сфері діяльності є наступна: теми, підтеми і «специфічні поняття» [12: 51-52]. Таким чином у кожній з цих тем встановлені підтеми. Наприклад, тема 2 *Partnership for Energy Efficiency* може мати такі підтеми:

- 2.1. A Clean Coal Technology for Electric Utilities.
- 2.2. Energy Supply and Transport.

Для кожної підтеми виділені «специфічні поняття». З огляду на це параметри представлені вище є особливо значущими. Наприклад, до пункту 2.1 *A Clean Coal Technology for Electric Utilities* можна віднести:

- 1) місце розташування: вугільний завод;

- 2) установи і організації: НАЕК «Енергоатом»;
- 3) особи: зарубіжні партнери з інших міжнародних електроенергетичних компаній;
- 4) об'єкти: енергосистеми загального користування;
- 5) події: професійні дискусії (60%);
- 6) дії: обмін інформацією, вироблення стратегій взаємодії, надання аргументів тощо;
- 7) текст: презентації іноземною мовою (ІМ) у програмі PowerPoint.

Зміст і характер ПОД буде залежати від ситуації мовлення, яка включає обставини спілкування, його учасників, стосунки між ними, а також мовленнєвий стимул.

Наступною лінгвістичною особливістю ПОД є використання кліше – це така властивість усного мовлення, яка надзвичайно важлива для розуміння його природи. Низка робіт включає аналіз кліше і їхню класифікацію (Е. М. Верещагин; Б. М. Гаспаров; Т. М. Дридзе; М. П. Кочерган; В. Н. Теля). Кліше тісно пов'язане із ситуацією, оскільки воно є готовою мовленнєвою формулою, критерієм виділення якої слугує регулярність її використання в мовленнєвих ситуаціях [11: 43].

Відбір кліше для навчання дискусії здійснювався згідно переліку умінь, які повинні розвиватися при навчанні ПОД. Наприклад, для удосконалення уміння презентувати власну думку було відібрано три види кліше, що виражають абсолютну впевненість (*giving strong opinion*), висловлюють нейтральне ставлення (*giving neutral opinion*) і пов'язані з досвідом мовця (*giving tentative opinion*).

Використання кліше може починатися під час переддискусії, коли відбувається рекогносцировка точок зору студентів. Керівник дискусії завчасно подає кліше, за допомогою яких можна вказати на переваги своєї точки зору, навести приклади або подати ряд позицій, які буде прокоментовано, висловитися «проти» або розкритикувати точку зору партнера.

Наприклад: **функція кліше** – вираження переваги власних поглядів;

набір кліше: One point of view in favour of...is...; An additional advantage is...; The main important advantage is...; I'm absolutely convinced that ....

Наступним невід'ємним компонентом ПОД є еліптичність, яка може розглядатися як з мовної, так і з мовленнєвої точок зору. Під еліпсом розуміється пропуск члена висловлювання, відновлюваного або з контексту, або із ситуації [6: 21]. Нас цікавить еліпсис як фактор мовлення. У цьому розумінні його варто розглядати як і клішованість, одним із засобів стягнення висловлювань, але здійснюється він за рахунок різних можливостей скорочення. Скорочення може відбуватися шляхом "прямого" або "непрямого" еліпса [1; 2].

"Прямий" еліпс існує у формі усічених, незавершених фраз. Часто мовець, упевнившись в успішному прийомі співрозмовником змісту висловлювання ще до його завершення, "обриває" фразу, залишаючи її незакінченою, і переходить до наступної [10].

"Непрямий" еліпс виражений безпосередньо не в скороченні фрази, а через редукацію одного з її компонентів. Він виявляється у фонетичній, граматичній, морфологічній (опущення артиклів), синтаксичній (опущення одного або двох членів речення) і у лексичній редукації (опущення слова, що можна відновити відповідно до змісту) [6: 21-22].

При проведенні ПОД студентів ІС потрібно привчати до того, що еліпс не є відступом від мовної норми – у невимушеній усній дискусії він є нормою, що має істотне значення для практики навчання усного мовлення. Під час навчання ПОД студенти опановують зустрічну мовленнєву активність, вони керуються сигналами випереджального прийому висловлювань і завдяки цьому мовлення позбавляється елементів, що виявляються в інформаційному і ситуаційному планах надлишковими [6: 21-22].

В цілому еліптичність потрібна як засіб підвищення динамізму дискусії [4: 70-71], її ситуативної спрямованості, економічності, ефективності усних

висловлювань, розвантаження від тих надлишкових елементів, що гальмують інформаційний обмін.

Поряд із клішованістю та еліптичністю ми вважаємо за доцільне розглянути феномен фразеологічності, оскільки він помітно впливає на формування мовленнєвого повідомлення, насичуючи його образами емоційно-експресивного і стилістичного забарвлення. Тому на ситуативно-дискусійному етапі студентам ІС варто пропонувати прослухати діалоги, насичені кліше, еліптичними конструкціями та фразеологізмами, що дасть змогу їм призвичаїтися до використання явищ еліпсису та поповнити свої знання новими фразеологізмами, що сприятиме ефективності англомовного професійно орієнтованого спілкування.

У широкому розумінні фразеологія – вивчення закономірностей, які обумовлюють несвободу сполучуваності та значення слів [15: 460]. У більш вузькому розумінні фразеологічними одиницями вважаються тільки ті, що зв'язані з переосмисленням хоча б одного з компонентів висловлювання. Для розуміння фразеологічного переосмислення важливим є поняття вторинної номінації [22: 77].

Утворення професійних фразеологічних одиниць (професіоналізмів) можна розглядати як особливий випадок вторинної непрямой номінації [22]. Фразеологізація професійних сполучень зумовлена загально мовленнєвою тенденцією до їх вживання в переносному, метафоричному значенні. У мовленнєвій комунікації професійним фразеологізмам належить особлива роль, оскільки вони не просто передають певну інформацію, але й впливають на почуття та уяву реципієнта завдяки своїй метафоричності [2; 4; 22].

В нашій статті термін «фразеологічність» віднесено не до мови, а до мовлення, де він розглядається як один з його основних властивостей. В ПОД фразеологічність виявляється в насиченості мовлення професійними фразеологічними одиницями. Разом з тим така її властивість не є функцією одного лише кількісного фактора, хоча досить яскраво відбивається у ньому. Наприклад, під час ПОД використання фразеологічних дієслів run into у фразі *As you know we've run into a few problems ...* замість we have encountered і come up у фразі

Please, come up with some ideas as to why these problems may have arisen! замість think of some ideas / have some ideas варто розуміти як прояви економності й ефективності даних висловлювання, що реалізують властивості словосполучень досягати більшої компактності, стійкості і підвищеного інформаційного та емоційно-експресивного ефекту за рахунок образного переосмислення словосполучення в цілому або його частин [14: 171-176].

Згідно ситуативного підходу стиль мовлення встановлюється на основі стилістичної диференційованості, в залежності від умов/ситуацій, в яких воно протікає і які входять до сфери професійно орієнтованого спілкування. У навчанні ПОД стилістична диференційованість відіграє значну роль на інформативно-підготовчому етапі, оскільки на ній базується пошук і повідомлення інформації [19: 3-6]. Стилістична диференціація виникає як результат дій, спрямованих на відбір ряду однорідних у стилістичному відношенні мовленнєвих явищ.

Крім того, варто мати на увазі, що в мовленнєвій дійсності немає чітких граней між функціонально-стильовими різновидами, зустрічається чимало перехідних явищ. Так, під час ПОД у якій, наприклад, йдеться про розвиток техніки або упровадження енергозберігаючих технологій у виробництво з'являються жанри, що сполучають у собі риси наукового й офіційно-ділового стилів (наприклад під час обговорення патентів, надання пояснень щодо користування технікою тощо) [20; 24].

У рамках навчання ПОД подальшого дослідження потребують принципи відбору лінгвістичних особливостей, а також критерії відбору навчального матеріалу відповідно до відібраних лінгвістичних особливостей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Авербух К. Я. Лексические и фразеологические аспекты перевода : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / К. Я. Авербух, О. М. Карпова. — М. : Издательский центр «Академия», 2009. – 176 с.
2. Алексеева И. С. Профессиональный тренинг переводчика / И. С. Алексеева. – СПб. : Союз, 2001. – 288 с.
3. Амосова Н. Н. Основы английской фразеологии / Н. Н. Амосова. – СПб. : Наука, 2003. – 233 с.
4. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык / И. В. Арнольд. – М. : Флинта : Наука, 2002. – 320 с.

5. Балли Ш. Французская стилистика / Ш. Балли. – М. : Едиториал УРСС, 2009. – 392 с.
6. Бухбиндер В. А. Очерки методики обучения устной речи на иностранных языках / В. А. Бухбиндер. – К. : Вища школа, 1980. – 248 с.
7. Влахов С. Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. – М. : Международные отношения, 1986. – 322 с.
8. Гальперин П. Я. Развитие исследований по формированию умственных действий / П. Я. Гальперин. – М. : Директ-Медиа, 2008. – 94 с.
9. Гойхман О. Я. Основы речевой коммуникации : Учебник для вузов / О. Я. Гойхман, Т. М. Надеина. – М. : ИНФРА-М, 1997. – 272 с.
10. Голикова Ж. А. Перевод с английского на русский / Ж. А. Голикова. – М. : Новое издание, 2003. – 287 с.
11. Дридзе Т. М. Язык информации и язык реципиента как факторы информированности / Т. М. Дридзе // Речевое воздействие. Проблемы прикладной психолингвистики. – М. : Наука, 1972. – С. 34–80.
12. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – [під ред. С. Ю. Ніколаєвої]. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
13. Зорівчак Р. П. Статус реалії як перекладознавчого терміна / Р. П. Зорівчак. – К. : А.С.К., 1985. – 164 с.
14. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. Учебное пособие / В. Н. Комиссаров. – М. : ЭТС, 2002. – 424 с.
15. Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М. П. Кочерган. – К. : Академія, 1999. – 500 с.
16. Красных В. В. Этнопсихолингвистика и лингвокультурология : Курс лекций / В. В. Красных. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2002. – 284 с.
17. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка / А. В. Кунин. – М. : Высш. школа, 1966. – 144 с.
18. Мороз А. А. Реалія як об'єкт лінгвістичного дослідження / А. А. Мороз. – Бердянськ : БДПУ, 1999. – 242 с.
19. Селезнева В. М. Обучение устной иноязычной речи как средству профессионального общения (неязыковой вуз) на материале специальности «физика, английский язык» : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук : 13.00.02 / В. М. Селезнева. – М. : МГУ, 1982. – 16 с.
20. Скалкин В. Л. Основы обучения устной иноязычной речи / В. Л. Скалкин. – М. : Русский язык, 1981. – 248 с.
21. Сорокин Ю. А. Межличностное общение и его этнокультурная специфика [Электронный ресурс] / Ю. А. Сорокин // Hermeneutics and Rhetoric in Russia. – 2002. – № 1. – Режим доступа к журн. : www.hermeneuticsonline.net
22. Телия В. Н. О феномене воспроизводимости языковых выражений / В.Н. Телия // Язык, сознание, коммуникация. – [вып. 30]. – М. : Изд-во «Макс прес», 2005. – С. 4–42.
23. Funk H. Handreichung Fachsprache in der Berufsausbildung / H. Funk, U. Ohm. – Bonn : Der Bundesministerium für Bildung und Wissenschaft, 1991. – 236 S.
24. Zoppy S. A. Scheme for Teacher Education : Memory, Meaning and Methods / S. A. Zoppy. – Luxemburg : RBK, 2003. – P. 234–286.